

6
TOM 1 2012

6
TOM 1 2012

NOWOCZESNOŚĆ W ARCHITEKTURZE
TRANSFORMACJA, TECHNOLOGIA, TOŻSAMOŚĆ
GLIWICE

NOWOCZESNOŚĆ W ARCHITEKTURZE

TRANSFORMACJA, TECHNOLOGIA, TOŻSAMOŚĆ

GLIWICE 2012

redakcja naukowa
JAN PALLADO

autorzy

Jan PALLADO
Aleksandra WITECZEK
Teresa BARDZIŃSKA-BONENBERG
Barbara ŚWIT-JANKOWSKA
Małgorzata BALCER-ZGRAJA
Magdalena ZAŁĘCKA
Agnieszka MORGA
Ewa ODYJAS
Stanislav MAJCHER
Edita VRÁBLOVÁ
Piotr FIUK
Jan KUREK
Michał PIECHNIK
Karolina SOBCZYŃSKA-JEŻEWSKA

redakcja wydawnictwa
MAGDALENA ZAŁĘCKA

recenzenci
WOJCIECH BONENBERG
JAN KUREK
ADAM NADOLNY

wydawca
WYDZIAŁ ARCHITEKTURY POLITECHNIKI ŚLĄSKIEJ
w GLIWICACH

Katedra Projektowania Architektonicznego RAR-2
Gliwice 44-100, ul. Akademicka 7

URZĄD MIASTA GLIWICE
Gliwice 44-100, ul. Zwycięstwa 21

drukarnia
ZAKŁAD POLIGRAFICZNY WALDEMAR WILIŃSKI
Gliwice 44-100, ul. Chopina 6

teksty publikowane w rozdziałach pozostają w kwestii
praw i obowiązków własnością intelektualną autorów
nakład limitowany

ISBN 978-83-63849-12-2

GLIWICE 2012

PUBLIKACJA WYDANA DZIĘKI WSPARCIU FINANSOWEMU URZĘDU MIASTA GLIWICE

MIĘDZYNARODOWA KONFERENCJA NAUKOWA
NOWOCZESNOŚĆ W ARCHITEKTURZE GLIWICE:
TRANSFORMACJA, TECHNOLOGIA, TOŻSAMOŚĆ

organizator
KATEDRA PROJEKTOWANIA ARCHITEKTONICZNEGO RAR-2
WYDZIAŁ ARCHITEKTURY POLITECHNIKI ŚLĄSKIEJ
w GLIWICACH

URZĄD MIASTA GLIWICE

komitet organizacyjny
przewodniczący komitetu organizacyjnego:
prof. nzw. dr inż. arch. Jerzy Witeczek
z-ca przewodniczącego:
dr inż. arch. Joanna Serdyńska
sekretarz organizacyjny konferencji:
dr inż. arch. Małgorzata Balcer-Zgraja
redakcja wydawnictwa:
dr inż. arch. Tomasz Wagner
mgr inż. arch. Magdalena Załęcka
współpraca techniczna:
mgr inż. arch. Anna Mazik
mgr inż. arch. Ewa Odyjas
mgr inż. arch. Martyna Wojtuszek
mgr inż. arch. Magdalena Załęcka
opiekun panelu warsztatowego:
dr inż. arch. Jerzy Wojewódka

komitet naukowy
przewodniczący komitetu naukowego:
prof. nzw. dr hab. inż. arch. Jan Pallado /Pol. Śl./
prof. dr hab. inż. arch. Wojciech Bonenberg /Pol. Pozn./
prof. nzw. dr hab. inż. arch. Marian Fikus /Pol. Pozn./
dr hab. inż. arch. Adam Nadolny /Pol. Pozn./
prof. dr hab. inż. arch. Nina Juzwa /Pol. Śl./
prof. dr hab. inż. arch. Janina Klemens /Pol. Śl./
prof. nzw. dr hab. inż. arch. Jan Rabiej /Pol.Śl./
dr hab. inż. arch. Jan Kurek /Pol. Kr./
Doc. Ing. Martina Peřínková, Ph. D /VŠB - TU Ostrava/
Dipl. Ing. Arch. Stefan Jan Scholz /Berlin/

patronat honorowy
J. M. Rektor Politechniki Śląskiej:
prof. dr hab. inż. Andrzej Karbownik
Dziekan Wydz. Architektury Pol. Śl. w Gliwicach:
dr hab. inż. arch. Zbigniew Kamiński, prof. nzw. w Pol. Śl.
Przewodniczący Śląskiej Okręgowej Rady Izby Architektów,
Architekt Miasta Katowice: Michał Buszek

NOWOCZESNOŚĆ W ARCHITEKTURZE

JAN PALLADO	PRZESTRZEŃ TRANSFORMACJI	5
JAN PALLADO ALEKSANDRA WITECZEK	TYPOLOGIA ZABUDOWY WIELORODZINNEJ W PROJEKTACH STUDENCKICH DLA GLIWIC	9
TERESA BARDZIŃSKA-BONENBERG	ZMIANY POJĘCIA NOWOCZESNOŚCI W BUDOWNICTWIE MIESZKANIOWYM W XX W. NA PRZYKŁADZIE ZESPOŁU MAXA JOHOWA W POZNANIU	19
BARBARA ŚWIT-JANKOWSKA	WPŁYW TRANSFORMACJI PRZESTRZENI NA TOŻSAMOŚĆ MIEJSCA – MIĘDZYWOJENNA ARCHITEKTURA MIESZKANIOWA W POZNANIU (WYBRANE ASPEKTY)	29
MAŁGORZATA BALCER-ZGRAJA	TECHNOLOGIA A TRANSFORMACJA TOŻSAMOŚCI W ARCHITEKTURZE	39
MAGDALENA ZAŁĘCKA	ROLA SPOŁECZNEGO BUDOWNICTWA MIESZKANIOWEGO W INTEGRACJI PRZESTRZENNEJ MIAST	53
AGNIESZKA MORGA	GLIWICKIE LOFTY JAKO ZAGADNIENIE ARCHITEKTONICZNE I SPOŁECZNE	61
EWA ODYJAS	OSIEDLE WILCZE GARDŁO W GLIWICACH. UTOPIA, MODEL, RZECZYWISTOŚĆ.	71
STANISLAV MAJCHER EDITA VRÁBLOVÁ	TRANSFORMATION OF NON-RESIDENTIAL BUILDINGS INTO TEMPORARY ACCOMODATION	83
PIOTR FIUK	BERLIN – FRIEDRICHSWERDER PRZYWRACANIE TOŻSAMOŚCI HISTORYCZNEJ DZIELNICY	89
JAN KUREK	MOSKIEWSKI MANHATTAN – WSZĘDZIE I NIGDZIE?	99
MICHAŁ PIECHNIK	TRANSFORMACJE KLAKSVIK. W POSZUKIWANIU TOŻSAMOŚCI.	109
KAROLINA SOBCZYŃSKA-JEŻEWSKA	CECHY I SYMBOLE REGIONALNEGO BUDOWNICTWA WE WSPÓŁCZESNEJ ARCHITEKTURZE BHUTANU JAKO ELEMENTY OCHRONY TOŻSAMOŚCI NARODOWEJ	121

mgr inż. arch.

Magdalena ZAŁĘCKA

Katedra Projektowania Architektonicznego
Wydział Architektury Politechniki Śląskiej

ROLA SPOŁECZNEGO BUDOWNICTWA MIESZKANIOWEGO W INTEGRACJI PRZESTRZENNEJ MIAST

"Architektura to nie tylko budynki, ale wszystko, co pozwala nam się poczuć jak w domu. [...] Architekturą są też działania niebudowlane, niewidoczne, a architekci nie muszą pracować wyłącznie z materia. Mogą uruchamiać procesy, aktywizować ukryty potencjał miejsca, dopuszczać działanie przypadku, akceptować tymczasowość i spontaniczne zmiany".⁴⁴

Strukturalność miasta, jego podziały, funkcjonowanie oraz zachodzące w nim relacje społeczne są wynikiem długotrwałych procesów, zachodzących od zarania dziejów. Stopień jego zespolenia zależy w dużej mierze od jego historii oraz wynikających z niej przekształceń układu funkcjonalnego. Z pojęciem integracji przestrzennej miasta łączy się jego "tożsamość kulturowa, w tym przestrzenno - urbanistyczna i architektoniczna. Oglądana przestrzeń jest mniej lub bardziej świadomie oceniana. Oznacza to porównywanie z innymi przestrzeniami o podobnej funkcji w mieście, ale też z naszymi wyobrażeniami o tym, jak powinna wyglądać. [...] Miasto oglądamy fragment po fragmencie, jako sekwencje krajobrazowe"⁴⁵. W ostatnich dekadach obserwujemy proces rozmywania się granic miast, jako efekt rozprzestrzeniania się tkanek miejskich. Nowe, globalne inwestycje, głównie prowadzone są na terenach podmiejskich, rzadziej w strefach centralnych, co przyczynia się do tworzenia jednofunkcyjnych stref o niekorzystnym, dezintegracyjnym charakterze. Dla utrzymania jakości i tożsamości miejskiej, jego zwartość - integracja - staje się kluczowym elementem. Podczas gdy w tkankach miast zachodzą procesy rozluźnienia przestrzennego, społeczne budownictwo mieszkaniowe nadal nie może odnaleźć swojego stałego miejsca w strukturze miejskiej. "Social housing", czyli formy kreowania mieszkań dla osób, których z przyczyn losowych, bądź finansowych, nie stać na zakup mieszkania po cenach rynkowych, obejmuje system pomocy nie tylko dla ludzi najmniej zamożnych, ale także dla obywateli klasy średniej. "Affordable housing" oraz lokale "very social", to mieszkania dostępne w cenie niższej od rynkowej, które są kolejno odpowiednikiem polskiego budownictwa społecznego i komunalnego. Rola jaką może odegrać budownictwo mieszkaniowe społeczne w integracji strukturalnej miasta może być znacząca, gdyż ten ciągle aktualny temat dalej nie został do końca przestrzennie zdefiniowany, czyli nie tworzy charakterystycznej dla miasta sekwencji krajobrazowej.

⁴⁴ wg Grzegorza Piątka [13, s.107]

⁴⁵ wg Sławomira Gzella [13, s.3]

INTEGRACJA PRZESTRZENNA A STRUKTURA MIASTA

Rozwiązania przestrzenne związane z społecznym budownictwem mieszkaniowym są ściśle związane z tkanką miejską oraz jej organizacją. Struktura, jaką jest dzisiejsze miasto, podlegała przekształceniom i ewolucjom przez dziesięciolecia, nadając każdemu z osobna indywidualny charakter oraz kształt. Można jednak wyróżnić cztery podstawowe etapy w tworzeniu się założeń miejskich. Punktem wyjścia w większości przypadków był impuls, który przyczyniał się do założenia osady. Mogły nim być, na przykład, dogodny warunki topograficzne, bądź strategiczne. Następnie zachodził swobodny proces rozwoju miasta, który z biegiem czasu przeradzał się w fazę dogęszczania początkowego układu. Jednak w efekcie klęsk żywiołowych, działań wojennych, bądź innych indywidualnych czynników dzisiejsze miasta często charakteryzują się widocznymi ubytkami w swoich kompozycjach urbanistycznych. Konsekwencją tej sytuacji jest istnienie miejskich układów przestrzennych, które podlegają ciągłym rozbudowom i przebudowom. Ważne jest, aby transformacje te kreowały związki pomiędzy sobą, tworząc w ten sposób, ład przestrzenny. Polega on na kształtowaniu przestrzeni w uporządkowanych relacjach i wymaganiach: funkcjonalnych, środowiskowych, społeczno - gospodarczych, kulturowych oraz kompozycyjno - estetycznych. Co więcej, skłania między innymi do lokalizacji właściwych funkcji w optymalnych miejscach, zapewniając odpowiednie sąsiedztwo oraz ich wzajemne najlepsze proporcje. Istotną rolę w tej kwestii odgrywają władze miasta, bądź państwowe, czyli sektor publiczny, który już na etapie powstawania koncepcji projektu zagospodarowania wyznaczonego obszaru w mieście powinien zwrócić szczególną uwagę na wysoki stopień koordynacji przestrzennej i funkcjonalnej, pomiędzy nowopowstałymi obiektami a już istniejącymi, nie tylko w sąsiedztwie danego obszaru, ale także w skali miasta.

W odniesieniu do omawianego tematu społecznego budownictwa mieszkaniowego rozmieszczenie przestrzenne poszczególnych działań jest rzeczą fundamentalną. Ze względu na koszty inwestycji oraz brak potencjalnego dochodu sektor prywatny, czyli deweloperzy, nie podejmują się zazwyczaj udziału w programie budowy mieszkań o charakterze społecznym, dlatego tak duża odpowiedzialność ciąży na władzach publicznych. Dodatkowo, wszelkie działania projektowe decydują o funkcjonowaniu i odbiorze wizualnym obrazu miasta, które wpływają nie tylko na percepcję mieszkańców, ale i przyjezdnych, dlatego jakiegokolwiek interwencje w siatkę miejską powinny zachodzić w celu uzyskania harmonii. Le Corbusier pisał: "harmonijne miasto musi być najpierw zaplanowane przez ekspertów, którzy rozumieją naukowy sens urbanistyki. Opracowują oni swoje plany w absolutnej niezależności do tendencyjnych nacisków i szczególnych interesów; kiedy ich plany zostaną sformułowane, muszą być realizowane bez sprzeciwu"⁴⁶. Miasta tamtej epoki miały w założeniu "zapewnić indywidualne, zdrowe warunki do mieszkania i sprawnie rozdzielić korzyści wypływające z warunków fizycznych"⁴⁷. Współcześnie jednak takie założenia budzą wątpliwości, gdyż zrealizowane utopijne projekty miast nie zawsze miały korzystny wpływ na ich mieszkańców oraz integrację przestrzenną w mieście. Dziś wspomnianą harmonię pragniemy uzyskać w inny sposób. Podejmowane są próby integracji przestrzennej miast, poprzez formowanie, w miarę możliwości, funkcjonalnie jednorodnego organizmu miejskiego. W tym celu wskazane jest tworzenie indywidualnych planów, które określałyby dogodne obszary dla lokalizacji mieszkań społecznych oraz ich funkcji uzupełniających. W ten sposób zostaną stworzone warunki dla współpracy sektorów publicznego i prywatnego. Ponadto, istotną rzeczą jest przeciwdziałanie organizowaniu się wewnątrzmijskich monofunkcyjnych struktur, które powodują niekorzystne relacje przestrzenne oraz międzyludzkie, a co za tym idzie dezintegrują system miasta. Efektem takiego postępowania jest "operacja na żywym organizmie miasta", a nie, jak to nierzadko się teraz dzieje na wolnych, niezagospodarowanych terenach. Taka procedura winna mieć partycypacyjny charakter oraz wymaga wypracowania i stosowania metod negocjacyjnych w działaniach planistycznych i projektowych. Coraz częściej obserwuje się aktywności zgodne z ideą harmonijnego i integralnego rozwoju, które polegają na wielopoziomym planowaniu oraz włączaniu teraźniejszych i przyszłych mieszkańców w proces planistyczny. Aktualnie na świecie podejmowane są próby nadania przestrzennym rozwiązaniom społecznego budownictwa mieszkaniowego proporcjonalnego wyrazu w skali miasta, jednak, na przestrzeni wieków sytuacja kształtowała się zupełnie inaczej.

⁴⁶ wg Le Corbusier'a [13, s.105]

⁴⁷ tamże

KONCEPCJE ROZWIĄZAŃ STRUKTUR PRZESTRZENNYCH SPOŁECZNEGO BUDOWNICTWA MIESZKANIOWEGO

Historia społecznego budownictwa mieszkaniowego sięga XV wieku. Przypuszcza się, że najstarszymi obiektami z tej dziedziny są weneckie "case della marinarezza", mieszkania zrealizowane przez włoskie władze miejskie dla wybitnych marynarzy wojennych. W kolejnych dziesięcioleciach, aż do wybuchu I wojny światowej, zaczęły powstawać założenia, które można podzielić na cztery główne grupy, charakteryzujące się odmiennością pod względem układów przestrzennych. Pierwszą z nich są osiedla robotnicze, lokalizowane często na terenach podmiejskich. Nierzadko przybierały one postać wąskich, szeregowych ciągów budynków, z mieszkaniami z dostępem do ogródka. Prekursorem tego typu założeń jest Jakob Fugger der Reiche, który na początku XVI wieku wybudował na przedmieściach Augsburga, osiedle dla ubogich tzw. Fuggerei. Przykłady⁴⁸ zabudowy w charakterze indywidualnego osiedla robotniczego, często związanego z fabryką, bądź innym miejscem pracy, można znaleźć w różnych częściach Europy. Z biegiem czasu oraz rozwojem miast zaczęły powstawać projekty "idealnych miast społecznych", tak zwanych "ville sociale". Wszystkie propozycje wychodziły z tego samego założenia. Sugerowano stworzenie samowystarczalnej struktury przestrzennej, czyli powiązania miejsca pracy i mieszkania oraz zapewnienia infrastruktury zaspokajającej wszystkie potrzeby mieszkańców w ramach jednego osiedla. Ilustracją tej myśli może być w połowie zrealizowane założenie Saliny Królewskiej w Arc-et-Senans we Francji z XVIII wieku, bądź kompleks budynków, familister⁴⁹, zwany "pałacem społecznym" w Guise we Francji z drugiej połowy XIX wieku. W dziewiętnastowiecznej Europie zachodziły zmiany w strukturze i organizacji tkanki miast, związane z rewolucją przemysłową. Szybki napływ ludności do miast wywołał dwutorowość rozwoju społecznego budownictwa mieszkaniowego. W kontraście do wcześniej przedstawionych dwóch grup przestrzennych, zaczęły powstawać ciasne, niekomfortowe "czynszówki"⁵⁰. Przybierały one postać zwartych, wewnątrzmijskich wielopiętrowych struktur z wewnętrznymi dziedzińcami, bądź bliźniaczo połączonych segmentów szeregowych. Oba rozwiązania składały się z niedoświetlonych i nieprzewietrzanych mieszkań. Mimo, iż to rozwiązanie przestrzenne miało sprzyjać kontaktom mieszkańców o różnych warstwach społecznych, to w efekcie przyczyniało się do osłabienia więzi rodzinnych oraz degradacji społecznej. Te typowe koszary robotnicze oraz wszystkie reakcje będące efektem zacieśnienia i nagromadzenia ludzi stały się przyczyną szukania nowych rozwiązań strukturalnych oraz ideowych. Przykładem mogą być realizacje osiedli opartych na założeniach "miasta - ogrodu", zgodnie z ideą Ebenezera Howarda⁵¹, tworzące czwartą grupę omawianych układów przestrzennych. Były to kompleksy mieszkalne, dodatkowo wyposażone w obiekty kulturalne, o drobnej zabudowie jedno-, bądź dwurodzinnej, skąpane w zieleni, często w postaci indywidualnych przydomowych ogródków. Jednym z bardziej znanych przykładów realizacji tej koncepcji jest jedno z osiedli Alfreda Kruppa w Essen w Niemczech, nazwane Altenhof.

Wszystkie założenia przestrzenne rozwijały się, aż do wybuchu, w 1914 roku, I wojny światowej. Można zauważyć, że przedstawione układy dzielą się zasadniczo na dwie podstawowe grupy. Pierwsza to osiedla domów, głównie jednorodzinnych, druga zaś to kompozycje ściśniętych "czynszówek", przybierające często formę "koszarów". Obie koncepcje różnią się także między sobą lokalizacją w stosunku do zabudowy miasta. Komfortowe układy osiedli robotniczych, "miast społecznych", czy "miast - ogrodów" sytuowano głównie na obrzeżach miast, bądź w ogóle jako osobne jednostki terytorialne. Tworzono w ten sposób indywidualne, samowystarczalne "osady", które często nie miały funkcjonalnego powiązania z sąsiedu-

⁴⁸ np. osiedle Nyboder w Kopenhadze, Szwecja; zabudowa mieszkaniowa w New Lanark, Szkocja; osiedle w Le Grand - Hornu, Belgia; zabudowa w Whitechapel, Londyn, Anglia; osiedla robotnicze Alfreda Kruppa w Essen, Niemcy; zabudowa szeregową w Księżym Młynie, Łódź, Polska.

⁴⁹ Obiekt wzniesiony przez Jeana Baptista Godina w latach 1858-1883 był próbą urzeczywistnienia koncepcji falansteru Charlesa Fouriera. Składał się z olbrzymiego budynku mieszkalnego na około 500 rodzin. Na jego terenie znajdował się też sklep, szkoła, teatr, biblioteka, pralnia oraz łaźnie publiczne z basenem.

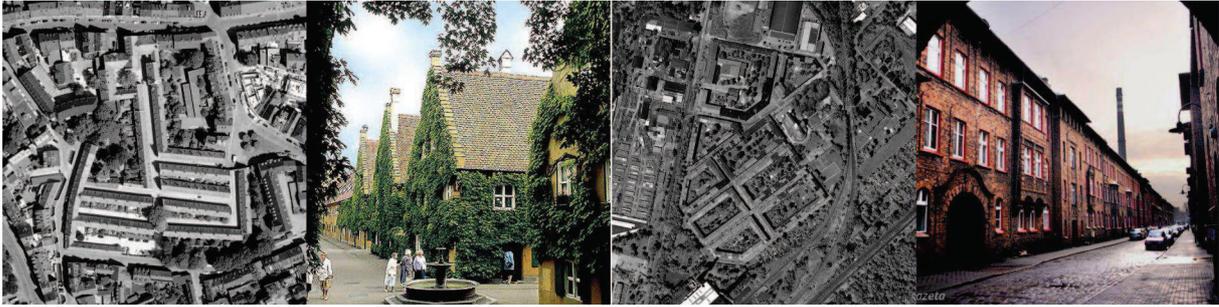
⁵⁰ Typowa zabudowa przybierała postać tzw. "Mietskaserne" w Niemczech oraz tzw. "Back - to - Backs" w Anglii.

⁵¹ Autor "Garden Cities of Tommorrow" oraz twórca idei "miasta - ogrodu", czyli koncepcji osiedli mieszkaniowych stanowiących równowagę między miastem a wsią oraz wykorzystujących zalety oraz wykluczenie wad każdego z nich.

jącą strukturą miasta. Można nawet stwierdzić, że tworzyło się "miasto w mieście", bądź całkiem nowa jednostka miejska. Mimo, iż w obrębie osiedla następowało przemieszanie ludzi z różnych warstw społecznych, to niestety w skali miasta nie można było zaobserwować takiego zjawiska. Drugi przypadek jest opozycją przestrzenną do tego przykładu, lecz jeszcze w mniejszym stopniu ma przełożenie na integrację przestrzenną miasta. Pojedyncze struktury czynszówek były wtopione w tkankę miejską i mieściły mieszkania dla ludzi należących do różnych warstw społecznych, co w założeniu miało sprzyjać integracji mieszkańców. Jednak zbyt wysokie czynsze dla robotników powodowały gromadzenie się zbyt dużej ilości ludzi w jednym mieszkaniu, co w efekcie doprowadzało do rozpadu więzi rodzinnych i społecznych. Sytuacja była dodatkowo potęgowana złymi warunkami higieniczno - sanitarnymi. Można zauważyć, że społeczne budownictwo mieszkaniowe okresu sprzed I wojny światowej, należące do pierwszej wspomnianej grupy, odpowiadało na potrzeby mieszkańców, lecz oba przykłady nie miały bezpośredniego wpływu na integrację przestrzenną w mieście. Głównym celem założeń przestrzennych powstałych w tamtym czasie było zapewnienie, w miarę możliwości, komfortowych mieszkań dla robotników. Jednak z biegiem czasu, w dużych miastach przemysłowych warunki życia robotników stały się tak złe, że konieczna była interwencja władz państwowych. I tak, pod koniec XIX wieku w państwach europejskich zaczęto wprowadzać ustawy, określające nie tylko wymagania dotyczące warunków higieniczno - sanitarnych nowopowstałych budynków mieszkalnych, ale także system pomocy finansowej z środków państwowych dla mieszkalnictwa społecznego. Niestety, na wejście w życie uchwalonych dokumentów trzeba było poczekać w większości państw do zakończenia II wojny światowej. Wojny światowe pozostawiły po sobie wiele ubytków w tkankach miejskich miast europejskich. Okres międzywojenny natomiast, sprzyjał rozwojowi myśli dotyczących mieszkalnictwa oraz powstawaniu nowych idei architektonicznych oraz urbanistycznych. Ponadto, powołano do życia Międzynarodowy Kongres Architektury Nowoczesnej, tak zwany CIAM, którego celem było propagowanie nowej myśli architektonicznej. W tym czasie kongres opracował dwa dokumenty mające na celu poprawę warunków mieszkaniowych: "Mieszkanie dla Minimum Egzystencji" w 1929 oraz "Karty Ateńskiej" w 1937 roku. Działania wojenne podczas II wojny światowej przyczyniły się do powstania nowych zniszczeń w już niekompletnych strukturach miast oraz miały znaczący wpływ na stagnację w budownictwie mieszkaniowym.

Prawdziwy rozkwit polityki mieszkaniowej oraz mieszkalnictwa społecznego w państwach europejskich można zaobserwować dopiero po 1945 roku. Wprowadzenie w życie wielu ustaw regulujących między innymi standardy dotyczące mieszkań przyczyniło się do budowy wielu nowych, funkcjonalnych osiedli mieszkaniowych. Jednakże z racji stosunkowo niskich cen gruntów, osiedla społeczne powstawały na peryferiach miast. Zapewniały one jednak nową "jakość", czyli były zaprojektowane w sposób funkcjonalny oraz przyjazny mieszkańcom. Zaczęto odchodzić od idei "miast - ogrodów" na rzecz osiedli budowanych w technologii "wielkiej płyty". Szerokie wachlarze przestrzennych kompozycji z wysokich, żelbetowych bloków zaczęły okalać istniejące tkanki miejskie. O ile pierwsze pokolenie zamieszkujące te struktury w pełni utożsamiało się z mieszkaniem, to druga generacja mieszkańców w większości je odrzucała, co stało się znów przyczyną powstania siedlisk wyobcowania i anonimowości, a co za tym idzie, częściowych wyburzeń zespołów architektonicznych. Obecnie na świecie działa wiele organizacji wspierających społeczne budownictwo mieszkaniowe. Europejska federacja społecznego budownictwa mieszkaniowego CECODHAS⁵² przedstawia ideę zrównoważonej Europy, z dostępnymi mieszkaniami dla każdego obywatela. Ponadto, wiele stowarzyszeń zwraca uwagę nie tylko na funkcjonalność rozwiązań przestrzennych, ale także na lokalizację mieszkań, bądź zespołów mieszkaniowych, względem kompozycji infrastruktury miejskiej. Do tej pory struktury przestrzenne związane z społecznym budownictwem mieszkaniowym przeważnie lokalizowane były na terenach podmiejskich, rzadko w strefie centralnej, tworząc tym samym odosobnione przestrzenie, które nie miały korzystnego wpływu na integrację miasta.

⁵² CECODHAS, organizacja założona w 1988 roku. Zrzesza spółdzielnie mieszkaniowe oraz dostawców publicznych, dysponuje bazą ponad 27 milionów mieszkań o charakterze społecznym. Oprócz tworzenia nowych miejsc zamieszkania prowadzi projekty, które mają na celu promowanie spójności gospodarczej i społecznej oraz polityki zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich, dzięki którym może zostać uzyskana równowaga przestrzenna i społeczna.

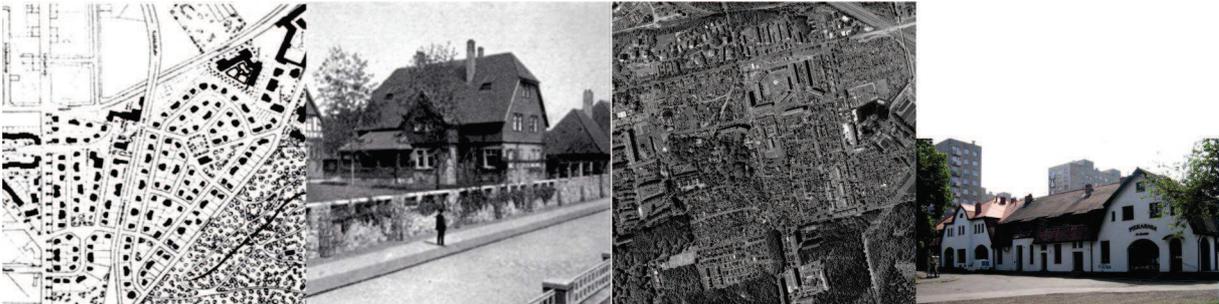
il.1 Osiedle robotnicze: a - Fuggerei w Augsburgu, Niemcy, 1516 - 1526 r. [16]; b - Nikiszowiec w Katowicach, Polska, 1906 - 1910 r. [17].

il.2 Idealne miasto społeczne: a - Królewska Salina w Arc-et-Senans, Francja, od 1736 r., [18]; b - Familister w Guise, Francja, 1865 r., [19].

il.3 "Czynszówka": a - tzw. Mietskaserne, Niemcy, [20]; b - tzw. Back - to - Backs, Anglia, [21].

il.4 Osiedle "miasto - ogród": a - Osiedle robotnicze Alfreda Kruppa Altenhof w Essen, Niemcy, 1892 - 1912 r., [22];
b - Osiedle robotnicze Giszowiec w Katowicach, Polska, 1907 r., [23].

ZRÓWNOWAŻONE MIASTO ZWARTE I MIKROINTERWENCJE

Ciągle rozwijające się miasta, do dziś, mają tendencję do "rozlewania" czy "rozpelzania się" na tereny sąsiadujące, minimalizując tym samym powierzchnię terenów zielonych oraz wprowadzając chaos przestrzenny. Zjawisko to, określane jako suburbanizacja definiuje proces rozpadu miast. Następuje fakt wyludniania się centrów miast, a co za tym idzie intensyfikacja komunikacji kołowej, która jest przyczyną wzrostu zanieczyszczenia istniejącej przestrzeni miejskiej. Ponadto, powstawanie osiedli - satelit, często o bardzo niskiej intensywności zabudowy oraz tworzenie stref jednofunkcyjnych na obszarach podmiejskich, jest powodem zaniku znaczenia centrum miasta, które od zawsze były ośrodkami kultury i nauki, charakteryzowały się dostatkiem oraz rozwojem cywilizacyjnym. Brak nowych przestrzeni publicznych oraz nieuniknione samoistne formowanie się coraz większej ilości opuszczonych, niezagospodarowanych miejsc doprowadziły do niekorzystnych zmian społecznych, anonimowości oraz dezintegracji miasta. Nastąpiło odwrócenie atrakcyjności stref w mieście. Tereny centralne zaczęły zatracać swój "magnetyzm", stając się drugorzędną przestrzenią, na rzecz rozwoju regionów podmiejskich.

Zlokalizowane w kamienicach miejskich, w zeszłym stuleciu, mieszkania o charakterze społecznym często pełniły swą funkcję do dziś, lecz z reguły cechują się niskim standardem rozwiązań funkcjonalnych. Społeczne osiedla mieszkaniowe natomiast, formuje się jak wcześniej, jako indywidualne struktury często w strefach podmiejskich. Zatrącenie poczucia wspólnoty oraz rosnąca świadomość wpływu człowieka na środowisko przyczyniły się do opracowania koncepcji "zrównoważonego rozwoju"⁵³, która promuje harmonijny i proporcjonalny rozwój, "w którym potrzeby obecnego pokolenia mogą być zaspokojone bez umniejszania szans przyszłych pokoleń na ich zaspokojenie"⁵⁴. Idea ta stała się jedną z wytycznych koncepcji "Compact City", czyli miasta zwanego też miastem krótkich odległości. Rozwiązanie to polega na projektowaniu zabudowy w miarę możliwości o wysokiej intensywności, w granicach miasta, przemieszaniu funkcji w istniejących strefach miejskich oraz ożywieniu centrów miast poprzez, przede wszystkim, poprawienie jakości przestrzeni publicznej. Całość założenia ma być oparta o wydajny transport publiczny oraz zachęcać do jazdy na rowerze czy chodzenia pieszo. W efekcie zaczęto prowadzić działania rewitalizacyjne, które mają na celu uzupełnić, uatrakcyjnić oraz zintegrować tkankę miejską.

W dzisiejszych czasach integracja polegająca na zwiększeniu intensywności zabudowy może odbywać się na kilku płaszczyznach: przeprojektowaniu i przebudowie istniejących obiektów, rewitalizacji terenów, np. przemysłowych, czy zagospodarowaniu niezurbanizowanych terenów miejskich. Biorąc równocześnie pod uwagę skalę zapotrzebowania na mieszkania społeczne, "misję społeczną" władz publicznych w zakresie budownictwa mieszkaniowego oraz predyspozycje współczesnych tkanek miejskich można stwierdzić, iż budownictwo mieszkalnictwa społecznego może mieć decydujący wpływ na integrację miasta. Przy założeniu mieszania funkcji obszarów miejskich oraz koncepcji zrównoważonego rozwoju miasta można osiągnąć efekt zjednoczenia społeczności, poprzez realizację większej ilości małych założeń zlokalizowanych na całym terenie miasta, w miejsce formowania podmiejskich wielkopowierzchniowych osiedli o charakterze społecznym. Celem takiego zabiegu jest przeciwdziałanie procesowi gettoizacji oraz stworzenie dostępnej przestrzeni miejskiej, która w efekcie przyczyni się do zwiększenia aktywności mieszkańców oraz zmniejszenia segregacji społecznej.

Kolejnymi alternatywnymi działaniami dążącymi do tych samych efektów mogą być mikrointerwencje. Są to zjawiska, które polegają na działaniu punktowym, tak zwana "akupunktura" miasta, są bazą do dynamicznego rozwoju transformacji obszarów miejskich na zasadzie efektu domino. Są to działania w mikroskali, które pozwalają na korzystniejsze dostosowanie

⁵³ W 1987 roku Światowa Komisja ds. Środowiska i Rozwoju sporządziła raport opisujący koncepcję zrównoważonego rozwoju, tzw. Raport Brundtland, co przyczyniło się do wpisania tej idei na stałe do współczesnego planowania przestrzennego. Zaczęto zastanawiać się jakie działania projektowe mogą wpływać na rozwój miasta w kierunku "bardziej zrównoważonym" oraz poszukiwano alternatyw dla panującej tendencji "rozpelzania się" miast.

⁵⁴ "Nasza Wspólna Przyszłość"/"Our Common Future", fragment pierwszego zdania tzw. Raportu Brundtland

rozwiązania do zmieniających się warunków i oczekiwań. Często małe interwencje na dużą skalę przynoszą lepsze efekty, niż globalne założenia w jednym miejscu. Ponadto, uczestnictwo przyszłych użytkowników w procesie projektowym, wpływa na identyfikację z miejscem zamieszkania, co ma przełożenie na percepcję społeczną. Kluczową sprawą "jest zachęcić ludzi do zrozumienia ich miasta, do planowania ich miasta. Jednak czasami dla określonych problemów jest konieczne, aby "powcisnąć szpilki" dobrych lokalnych działań, które będą w stanie wykreować nową energię będącą podstawą akupunktury"⁵⁵.

PODSUMOWANIE

Współczesne miasta mają tendencję do "rozpelzania się" na tereny sąsiadujące, co ma niekorzystny wpływ na ich integrację przestrzenną. Wymagają one indywidualnego planowania, które bierze pod uwagę ich odrębne uwarunkowania, takie jak: położenie, historia, klimat oraz predyspozycje przestrzenne. Nie istnieje jedno rozwiązanie, które mogłoby stać się odpowiedzią na wszystkie problemy dzisiejszych miast. Radykalne rozwiązania nie zdają egzaminów, ale kompleksowe planowanie może przyczynić się do uzyskania interesujących i funkcjonalnych rozwiązań. Zapotrzebowanie na mieszkania socjalne w większości państw na świecie wciąż wzrasta. Decydujący wpływ na ich akceptację w społeczeństwie mają czynniki zewnętrzne oraz lokalizacja, co przyczynia się także do funkcjonowania oraz odbioru wizualnego założeń. Przy koncepcji powiązania ze sobą zamysłu mikrointerwencji, miasta zwarte, a co z tym idzie idei zrównoważonego rozwoju oraz wykorzystania faktu niedoboru w zasobach społecznego budownictwa mieszkaniowego, możemy otrzymać strukturę miejską z zabudową uzupełniającą w formie społecznych jednostek mieszkalnych. Efektem takiego działania może być nie tylko próba przestrzennej integracji miasta, ale także zapobieganie procesom odosobnienia i osłabienia stosunków społecznych. Małe interwencje, w postaci małogabarytowych struktur mieszkalnictwa społecznego, z pewnością pozwolą na harmonijny i dynamiczny rozwój żywego organizmu miasta. Większa ilość mniejszych działań, tworzących regularną, punktową sieć dostępnych mieszkań społecznych w obrębie całego miasta niewątpliwie będzie lepszym uzupełnieniem przestrzeni miejskiej niż globalne rozwiązania zlokalizowane na jego obrzeżach. Należy też pamiętać o zachowaniu równowagi i tożsamości miejsca oraz tworzeniu atrakcyjnych przestrzeni, ponieważ architektura to nie tylko budynki, ale "wszystko, co pozwala nam się poczuć na świecie jak w domu"⁵⁶.

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE

- [1] Koch W.: Style w architekturze. Warszawa, 2005. ISBN 83-7129-288-0.
- [2] Życiński J.: Budownictwo mieszkaniowe w Europie Zachodniej, Historia mieszkaniowej solidarności. Stałe Przedstawicielstwo Kongresu Budownictwa: Warszawa, 2005.
- [3] Dziekoński O.: Kwestia mieszkaniowa jako element polityki miejskiej [on line] [dostęp: 11.05.2012, godz. 10.33]. Dostępny w internecie: <http://www.kongresbudownictwa.pl/pliki/posiedzenie%20kongresu/kwestia%20mieszkaniowa%20dziekoski.doc>.
- [4] Gzell S.: Suburbanizacja a projektowe strategie urbanistyczne (w:) Miasto Zwarte, Problem Terenów granicznych, Akapit-DTP: Warszawa 2011, [dostęp: 18.05.2012, godz. 8.52]. Dostępny w internecie: <http://urbanistyka.arch.pw.edu.pl/uploads/artykuly/2011.pdf>.
- [5] Koncepcja przestrzennego Zagospodarowania Kraju [on line] [dostęp: 6.05.2012, godz. 10.17]. Dostępny w internecie: http://www.mrr.gov.pl/rozwoj_regionalny/Polityka_przestrzenna/KPZK/Aktualnosci/Documents/StrzeszczenieKPZK2030_27072011.pdf.

⁵⁵ wg Jamie'go Lerner'a: architekta, urbanisty i burmistrza brazylijskiego miasta Kurytyba [15].

⁵⁶ wg Grzegorza Piątka [13, s.107].

- [6] Markowski T.: Polityka miejska państwa - cele, priorytety, instrumenty [on line] [dostęp: 10.05.2012, godz. 10.43]. Dostępny w internecie: <http://www.transport.gov.pl/files/0/1789128/politykamiejska.pdf>.
- [7] Nykiel L.: Funkcje i rola państwa na rynku mieszkaniowym. W: Studia i materiały Towarzystwa Naukowego Nieruchomości, volume 17, number 4, s. 7-21. Olsztyn, 2009 [on line] [dostęp: 10.05.2012, godz. 10.50]. Dostępny w internecie: http://www.uwm.edu.pl/tnn/publik/17/XVII_4.pdf.
- [8] Olech P.: Wykluczenie mieszkaniowe – zarys głównych problemów mieszkaniowych w Polsce oraz rekomendacje dla całościowej polityki społecznej [on line] [dostęp: 2.04.2012, godz. 12.11]. Dostępny w internecie: <http://www.eapn.org.pl/expert/files/Wykluczenie%20mieszkaniowe%20%E2%80%93%20zarys%20g%C5%82%C3%B3wnych%20problem%C3%B3w%20mieszkaniowych%20w%20Polsce.pdf>.
- [9] O naprawie sytuacji mieszkaniowej, Raport 2006, praca zespołowa wykonana w trybie społecznym, Warszawa 2007 [on line] [dostęp: 4.04.2012, godz. 10.47]. Dostępny w internecie: <http://www.habitat.pl/download/raport2006.pdf>.
- [10] Solarek K.: Współczesne koncepcje rozwoju miasta [on line] [dostęp: 10.05.2012, godz. 10.25]. Dostępny w internecie: <http://www.kaiu.pan.pl/images/stories/4.2011pdf/K.Solarek.pdf>.
- [11] Staszewska S.: Studia nad przestrzenią zurbanizowaną - pola analiz [on line] [dostęp: 10.05.2012, godz. 10.57]. Dostępny w internecie: http://www.zar.amu.edu.pl/files/BRR/RR_15_02.pdf.
- [12] Sylwestrzak J.: Miasto przyszłości miastem zwartym [on line] [dostęp: 5.05.2012, godz. 10.20]. Dostępny w internecie: http://www.fundacjamiasto.org/uploads/1041_1.pdf.
- [13] Świeżewska K.: Mikrointerwencje jako alternatywne narzędzia rewitalizacji współczesnych miast (w:) Miasto Zwarte, Problem Terenów granicznych, Akapit-DTP: Warszawa 2011, [dostęp: 18.05.2012, godz. 8.52]. Dostępny w internecie: <http://urbanistyka.arch.pw.edu.pl/uploads/artykuly/2011.pdf>.
- [14] www.regioportal.pl
- [15] www.treehugger.com
- [16] Ortofotomapa: [dostęp: 19.04.2012, godz. 10.12]. Dostępny w internecie: www.mapy.google.pl; a: [dostęp: 18.04.2012, godz. 19.37]. Dostępny w internecie: www.itcwebdesigns.com/tour_germany/augsburg.htm.
- [17] Ortofotomapa: [dostęp: 19.04.2012, godz. 10.12]. Dostępny w internecie: www.mapy.google.pl; b: [dostęp: 18.04.2012, godz. 19.37]. Dostępny w internecie: www.gornoslaskie-dziedzictwo.com/index.php?actio n=urbanistyczne&id=48.
- [18] Ortofotomapa: [dostęp: 19.04.2012, godz. 10.32]. Dostępny w internecie: www.mapy.google.pl; a: [dostęp: 18.04.2012, godz. 19.22]. Dostępny w internecie: www.chateaux-france.com/salineroyale.
- [19] Ortofotomapa: [dostęp: 19.04.2012, godz. 10.32]. Dostępny w internecie: www.mapy.google.pl; b: [dostęp: 18.04.2012, godz. 18.12]. Dostępny w internecie: www.utopies.skynetblogs.be/archive/2008/12/04/le-familis-tere-de-guise-ou-palais-social.html.
- [20] Ortofotomapa: [dostęp: 19.04.2012, godz.10.08]. Dostępny w internecie: www.mapy.google.pl; a: [dostęp: 18.04.2012, godz. 19.12]. Dostępny w internecie: www.flickr.com/photos/1947614@N06/439289.
- [21] Ortofotomapa: [dostęp: 19.04.2012, godz.10.08]. Dostępny w internecie: www.mapy.google.pl; b: [dostęp: 18.04.2012, godz. 18.36]. Dostępny w internecie: www.flickr.com/photos/burmantofts/6077419458/in/photo stream.
- [22] Ortofotomapa: [dostęp: 19.04.2012, godz. 10.44]. Dostępny w internecie: www.mapy.google.pl; a: [dostęp: 18.04.2012, godz. 19.57]. Dostępny w internecie: www.kunstgeschichte-ejournal.net.
- [23] Ortofotomapa: [dostęp: 19.04.2012, godz. 10.44]. Dostępny w internecie: www.mapy.google.pl; b: [dostęp: 18.04.2012, godz. 20.22]. Dostępny w internecie: www.gornoslaskie-dziedzictwo.com/index.php?actio n=urbanistyczne&id=48.